

SCRIPTURAE LUMEN. Biblia i jej oddziaływanie, I: Ewangelia o Królestwie, Lublin: Wydawnictwo KUL 2009, ss. 751.

Na scenę polskiej teologii wstępuje nowy aktor – pismo: *SCRIPTURAE LUMEN. BIBLIA I JEJ ODDZIAŁYWANIE*. Jako miejsce urodzenia podano: KATOLICKI UNIwersYTET LUBELSKI JANA PAWŁA II. WYDZIAŁ TEOLOGII. Katedra Egzegezy Ksiąg Naracyjnych Nowego Testamentu. Wskazano wysokiego patrona: Patronat Komisji Nauki Wiary przy Konferencji Episkopatu Polski. Komitet Redakcyjny stanowią: ks. Antoni Paciorek (redaktor naczelny), bp Andrzej Czaja, ks. Antoni Tronina. W Radzie Naukowej jest 4 biblistów z 4 ośrodków naukowych (ks. Roman Bartnicki, UKSW, abp Marian Gołębiowski, PWT Wrocław, Waldemar Rakocy CM, KUL, Adam Sikora OFM, UAM), teolog fundamentalny (ks. Marian Rusecki, KUL), teolog moralista (ks. Sławomir Nowosad, KUL) i teolog historyk (ks. Jan Walkusz, KUL). To personalne zaplecze wskazuje na zdecydowaną przewagę środowiska KUL, ale również na wolę otwarcia i współpracy z innymi ośrodkami teologicznymi.

W słowie *Od Redakcji* odpowiedzialni za inicjatywę odsłaniają obraz pisma w ich zamierzeniach: „Zadaniem pisma jest nie tylko poruszanie ważnych zagadnień biblijnych, ale ukazywanie ich w perspektywie różnych dyscyplin teologicznych, a nawet różnych obszarów życia społecznego. Oznacza to, że celem, do którego dążymy, jest nie tylko prezentacja Biblii, ale prezentacja Biblii jako „duszy teologii” (KO 24), a tym samym „duszy” chrześcijańskiego życia. W obliczu powszechnie doświadczonej specjalizacji i niemal atomizacji problematyki – także teologicznej – celem, do którego zmierzamy, jest integracja różnych dyscyplin teologicznych i różnych tematów wokół Biblii jako źródła Objawienia” (5). Odpowiednio do takiego zamierzenia poszczególne tomy otrzymują dwie podporządkowane sobie części: biblijną (wskazuje na nią pierwszy wyraz głównego tytułu: *SCRIPTURAE*), która będzie rozjaśniać biblijną stronę podstawowego tematu, i drugą, w której podstawowy temat będzie rozważany przez przedstawicieli różnych dyscyplin teologicznych, a nawet pozateologicznych, jednak z uwzględnianiem Biblii (ma na to wskazywać drugi wyraz podstawowego tytułu oraz tytuł drugiej części podstawowej: *LUMEN*). W taki sposób pismo będzie pracowało nad spotykaniem się różnych dyscyplin wokół jednego tematu przy stole Bożego Słowa. *SCRIPTURAE LUMEN* przewiduje także część trzecią – „przekłady z obszaru biblistyki”, czwartą – recenzje o tematyce biblijnej („w znacznej mierze publikacji polskich”) i piątą – o charakterze sprawozdawczym z przyznaniem priorytetu biblijnym wydarzeniom w Polsce. Recenzja koncentruje się na działach *SCRIPTURAE* oraz *LUMEN* jako na wielkich wyróżnikach nowej inicjatywy wydawniczej.

Redakcja krótko uzasadnia wybór wiodącego tematu pierwszego tomu: 1. „Ewangelia o Królestwie”: to jeden z najważniejszych tematów Biblii, 2. obchodzimy „rocznice związane z naszym bytem jako narodu i jako Kościoła” (6).

Z oczywistych względów najbardziej interesuje nas realizacja nowego projektu zapowiedzianego w słowach SCRIPTURAE LUMEN, a więc Królestwo Boże według Biblii (SCRIPTURAE) oraz w różnych dyscyplinach teologicznych (LUMEN).

O Bożym Królestwie w nauczaniu Biblii (dział: SCRIPTURAE) pisze 15 autorów, w tym 7 śledzi temat w Starym Testamencie; rozwinęli tematy starotestamentowe: *Królestwo Boże w Starym Testamencie* (ks. Janusz Lemański, prof. Uniwersytetu Szczecińskiego); *Wódz wojska Pana (Joz 5, 13-15) – początki królowania Jahwe w Ziemi Obiecanej* (dr hab. Stanisław Wypych CM, wykładowca egzegezy ksiąg Starego Testamentu w PAT, obecnie Uniwersytet Papieski Jana Pawła II i w Instytucie Księży Misjonarzy w Krakowie); *Proklamacja Królestwa Bożego według księgi Izajasza 25, 6-8* (ks. prof. dr hab. Ryszard Rumianek, prof. UKSW); *Władza Boga a imperia ziemskich królów. Pojęcie Królestwa Bożego w Księdze Daniela* (ks. dr hab. Marek Parchem, adiunkt w Katedrze Literatury Nowotestamentalnej na WT UKSW oraz wykładowca w WSD w Pelplinie); *„Bóg wszelkiej potęgi i mocy, obrońca ludu izraelskiego” – królowanie Pana w Księdze Judyty* (dr Anna Kuśmirek, dr teologii UKSW i absolwentka hebraistyki w Instytucie Orientalistyki UW, adiunkt w Katedrze Filologii Biblijnej UKSW); *Królestwo Boże w Psalmach* (ks. prof. dr hab. Tadeusz Brzegowy, licencjat Nauk Biblijnych i doktorat na Gregorianum, studia w École Biblique et Archéologique w Jerozolimie i Catholic University of America w Waszyngtonie, wykładowca egzegezy ST w Instytucie Teologicznym w Tarnowie i na PAT – obecnie Uniwersytet Papieski Jana Pawła II).

Na temat Królestwa Bożego w Nowym Testamencie prezentowane pismo przynosi 10 studiów: *Orędzie Jana Chrzciciela o Królestwie Bożym ((Mt 3, 2. 7-12; Łk 3, 7-9. 6-18) i jego wypełnienie w działalności Jezusa* (Franciszek Mickiewicz SAC, prof. UKSW i WSD pallotynów w Ołtarzewie); *Tajemnice Królestwa Niebieskiego w przypowieściach Jezusa według Ewangelii Mateusza 13* (ks. prof. Zdzisław Żywica, prof. Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego); *Przyszłość Królestwa Bożego w wypowiedziach Jezusa* (ks. Roman Bartnicki, kierownik Katedry Egzegezy NT na WT UKSW); *Darmowość Królestwa Bożego w logiach Jezusa* (ks. prof. dr hab. Antoni Paciorek, filolog klasyczny i biblista, prof. KUL, kierownik Katedry Egzegezy Ksiąg Narracyjnych Nowego Testamentu); *Królestwo Boże w świetle egzorcyzmów Jezusa* (ks. Jan Flis, prof. Uniwersytetu Szczecińskiego, kierownik Katedry Egzegezy Teologii Biblijnej na WT US); *Rysy eschatologicznego Królestwa Bożego w Pawłowej nauce o zmartwychwstaniu, 1 Kor 15, 1-58* (ks. prof. dr hab. Mariusz Rosik, prof. PWT we Wrocławiu i Uniwersytetu Wrocławskiego, studia na Biblicum w Rzymie, na Uniwersytecie Hebrajskim oraz w École Biblique et Archéologique Française w Jerozolimie); *Jezus Chrystus jako „Król królów i Pan panów” (Ap 17, 14b; 19, 16) na tle teologii Apokalipsy* (ks. dr Marek Karczewski (adiunkt na WT Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, licencjat na Biblicum, doktorat z teologii na Gregorianum); *Stworzenie kobiety (Rdz 2, 18-25) jako wczesnochrześcijańska alegoria narodzin Kościoła* (ks. dr hab. Krzysztof Bardski, prof. UKSW i PWT w War-

szawie, doktorat na Biblicum); *Chrześcijanin mieszkańcem ziemi i obywatelem nieba* (prof. dr hab. Waldemar Rakocy CM, kierownik Katedry Egzegezy Pism Apostolskich NT w Instytucie Nauk Biblijnych KUL). Do bloku biblijnego trzeba jeszcze dodać tekst ojca pomysłu czasopisma i omawianego tomu, ks. prof. Antoniego Pacionka: *Biblijne orędzie o Królestwie Bożym. Zarys problematyki*.

Po 15 biblistach o Bożym Królestwie w ujęciu różnych pozabiblijnych dyscyplin teologicznych i z pogranicza (dział: LUMEN) pisze innych 15 autorów: K. Góźdz, K. Guzowski, M. Rusecki, J. Królikowski, A. Derdziuk, M. Wysocki, J. M. Popławski, M. Zając, T. Siudy, J. Walkusz, M. Nowak, G. Kubski, A. Seul, K. Klauza, A. Kramiszewska. Ich teksty budują drugi podstawowy dział czasopisma zatytułowany: LUMEN.

Zaczynają dogmatycy: ks. Krzysztof Góźdz i ks. Krzysztof Guzowski. Pierwszy (prof. dr hab., kierownik Katedry Historii Dogmatów, studiował na Katolickim Uniwersytecie w Eichstätt, na Ludwig Maximilian Universität München oraz Marianum), rozwinął temat *Królestwo Boże i Królestwo Chrystusa* odwołując się najczęściej do Oscara Cullmanna. Drugi (prof. nadzw., dr hab., dyrektor Instytutu Teologii Dogmatycznej KUL, kierownik Katedry Personalizmu Chrześcijańskiego, absolwent rzymskiego Angelicum) jest autorem artykułu *Królestwo Boże a królowanie Chrystusa na ziemi*. Odwołując się do Ch. Schönborna, Cz. Bartnika, Z. Kiernikowskiego, J. Carmignaca, R. Bultmanna, Leonarda Boffa i Ojców Kościoła uzasadnia hipotezę, że powszechne przyjmowanie podziału na życie „tu i tam” jest oddzielaniem Królestwa Chrystusowego od Jego Osoby. Osobę Chrystusa Króla bierze ks. Guzowski za klucz interpretacyjny problematyki Bożego Królestwa. Trzeci dogmatyk, ks. Janusz Królikowski (po studiach na Papieskim Uniwersytecie św. Krzyża, gdzie później podjął wykłady, na Papieskim Instytucie Wschodnim oraz Instytucie Św. Tomasza przy Angelicum, profesor teologii dogmatycznej na Papieskim Uniwersytecie Jana Pawła II w Krakowie) rozwinął temat *Przepowiadanie Jezusa o Królestwie Bożym a natura i miejsce Kościoła w historii*. Wychodzi od J. Ratzingera *Tod und ewiges Leben*, króciutko (pół strony) poświęca tematowi *Kościół i Królestwo w egzegezie współczesnej*, nieco więcej – w teologii liberalnej, jeszcze więcej w ujęciu egzegetów J. Weissa i A. Schweitzera, następnie wyrażeniu „Królestwo Boże” w Biblii, obecności i bliskości Królestwa Bożego, Kościół i Królestwo według studiów G. Vanoni’ego, B. Heinigera i H. Casalsa, R. Bultmanna, H. Conzelmanna i A. Jankowskiego. Królikowski stwierdza, ujawniające się poprzez wieki, trudności „zdefiniowania relacji między przeszłością a przyszłością[...] Biblijny punkt widzenia sprawy był ukazywany w ciągu wieków, charakteryzując się wielością stanowisk – w patrystyce, scholastyce i w epoce współczesnej, aż do konstytucji *Lumen gentium* Soboru Watykańskiego II” (368). Kończy aplikacją do życia: „Życie eschatologiczne dla chrześcijanina oznacza życie eklezjalnie (ponieważ Kościół jest już obecnym Królestwem), życie eklezjalnie oznacza życie sakramentalnie (w sakramentach obecność i działanie Jezusa są rzeczywistością), a życie sakramentalnie oznacza życie moralnie”. Czwarty dogmatyk (przecież mariologię zaliczamy do dogmatyki), ks. Teofil Siudy, (ostatni doktor mariologii o. prof. A. L. Krupy, współzałożyciel i pierwszy prezes Polskiego Towarzystwa Mariologicznego, adiunkt na Wydziale Teologicznym UKSW) napisał o królewskości Maryi: *Wywyższona przez Pana jako Królowa wszystkiego (KK 59). Maryja*

Królowa w Królestwie Bożym. Programowo rozwinął temat „w oparciu o nauczanie Kościoła, ze szczególnym uwzględnieniem najnowszej księgi liturgicznej pt. *Obrzęd koronacji wizerunku Błogosławionej Dziewicy Maryi*” (440). Do Biblii autor krótko zagląda pośrednio – poprzez wspomniane źródła magistralne i liturgiczne.

Teolog fundamentalny ks. prof. dr hab. Marian Rusecki (uczeń ks. doc. E. Kocpia – KUL, kierownik Katedry Chrystologii Fundamentalnej, przewodniczący Komitetu Nauk Teologicznych PAN) rozwinął temat *Królestwo Boże w funkcji eklezjotwórczej w świetle Lumen gentium*. Stwierdził na początku, że wśród czynności eklezjotwórczych (bazyliotwórczych) szczególne miejsce zajmuje głoszenie Ewangelii o Królestwie Bożym (332), następnie zaprezentował niekatolickie teorie genezy Kościoła, po nich – katolickie teorie genezy Kościoła: cząstkową oraz integralną, za którą się opowiada. Autor starannie odsłania wewnętrzne więzy między Królestwem Bożym w Starym i Nowym Testamencie a Kościołem, by zakończyć wnioskiem: „Królestwo Boże ma większy zakres od Kościoła, gdyż obejmuje także eschatyczną sferę zbawienia. Niemniej otrzymało pewien kształt doczesny i historyczny, i w tym znaczeniu ziemską fazę tego Królestwa stanowi Kościół jako jego początek” (349). Rusecki opiera się na *Lumen gentium* i bogatej literaturze przedmiotu. Bardzo rzadko pojawiają się bezpośrednie odwołania do Biblii.

Moralista Andrzej Derdziuk OFMCap (dr hab., prof. KUL, kierownik Katedry Historii Teologii Moralnej) podjął temat *Problematyka Królestwa Bożego w teologii moralnej*. Jako źródła obrał dokumenty Kościoła: VS, KK, KKK, KD i kilkunastu teologów: A. Młotka, M. Grabmanna, J. L. Illianesa, H. Hadrosseka, K. H. Klebera, A. Holdereggera, A. Exelera, J. Pryszmonta, R. Gerardi’ego, H. Merkleina, M. Machinka, C. H. Peschego, J. Nagórno. Stwierdził u moralistów świadomość, że problematyka Królestwa Bożego stoi w wyraźnym związku z moralnym życiem człowieka. Zakończył zdaniem: „Nieliczni teologowie moralisci, podejmując temat Królestwa Bożego, dostrzegli w nim ideę unifikującą wykład tej dyscypliny naukowej. Brakuje jednak opracowań wyczerpujących” (389).

Ks. Marian Zajęc (studia katechetyczne na KUL, dr hab., prof. KUL, kierownik Katedry Katechetyki Fundamentalnej, rzeczoznawca do spraw oceny programów nauczania religii i podręczników katechetycznych przy Komisji Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski) rozważył temat *Idea Królestwa Bożego w nauczaniu katechetycznym*. Jako punkt wyjścia przyjął stwierdzenie: „Królestwo Boże zgodnie z nauczaniem Jezusa należy rozpatrywać w dwóch aspektach. Po pierwsze, jako rzeczywistość już obecną lub bardzo bliską (Łk 17, 20-21). Po drugie, jako rzeczywistość eschatologiczną, która nadejdzie w przyszłości, w czasach ostatecznych. W obydwu przypadkach Królestwo Boże jest przedmiotem nauczania w przekazie katechetycznym” (427). Swoje rozważania Autor rozwinął w 3 punktach: 1. Królestwo Boże głoszone przez Jezusa Chrystusa jako źródło katechezy; 2. Współczesne nauczanie katechetyczne o Królestwie Bożym; 3. Postulowane kierunki odnowy katechezy na temat Królestwa Bożego. Profesor katechetyki ukazał znaczącą rolę idei Królestwa Bożego w nauczaniu katechetycznym.

Ks. Jan Walkusz (historyk Kościoła, dr hab., prof. KUL, kierownik Katedry Historii Kościoła XIX i XX wieku, dyrektor Instytutu Historii Kościoła) w artykule *Idea Chrystusa Króla i Jego Królestwa w dziejach Kościoła. Zarys problematyki*, w opar-

ciu o bogatą literaturę, rozwija 3 bardziej szczegółowe zagadnienia: 1. Chrystus Król i Jego Królestwo w świadomości Kościoła; 2. Chrystus Król w nauczaniu papieskim; 3. Chrystus Król i Jego Królestwo w praktyce i pobożności Kościoła.

Zestawienie przedłożeń biblijnych o Bożym Królestwie z opracowaniami przedstawicieli innych dziedzin teologicznych (ograniczone rozmiary recenzji usprawiedliwiają wskazanie tutaj tylko czterech: dogmatyki, teologii fundamentalnej, teologii moralnej i katechetyki) budzi myślenie metodologiczne. Wystarczająco inspirują one namysł nad rodzącą się inicjatywą badawczą.

W jakiej mierze udało się Redakcji przezwyciężanie izolacji poszczególnych dyscyplin teologicznych i przywoływanie ich do światła Biblii? W jakiej mierze doprowadzone w tym tomie spotkanie wielu dziedzin teologii wokół jednego tematu służy pożądanej współpracy i wzajemnemu ubogaceniu tym spotkaniem?

Spotkanie jest pożyteczne. Zainteresowany tematem Królestwa Bożego czytelnik zostaje wprowadzony w komfortową sytuację: zasiada do stołu, przy którym kolejno przedstawiają swoje stanowisko na ogół wybitni przedstawiciele różnych punktów teologicznego widzenia, ze zrozumiałą dominacją światła biblijnego. Wstając od stołu zainteresowany ma uzasadnioną satysfakcję, że stosunkowo niewielkim trudem ogarnął olbrzymie pole wiedzy na ważki temat unikając jednostronności w spojrzeniu. To niewątpliwie znaczne osiągnięcie ojców pomysłu i jego pierwszej realizacji. Trudno pojąć, dlaczego taki typ teologicznego tworzenia nie funkcjonuje od dawna jako normalna forma interdyscyplinarnej współpracy. Całe czterdziestolecie etatowej pracy na Wydziale Teologicznym tylko jeden raz widziało analogiczną moją inicjatywę, kiedy z okazji jubileuszu Soboru Efeckiego (431-1981), organizując Symposium Efeckie, zaprosiłem do współpracy historyków sztuki (m.in. Tadeusza Dobrzeńckiego, Bożenę Iwaszkiewicz-Wronikowską, Elżbietę Jastrzębowską) i patrologów, m.in. wschodzące wówczas gwiazdki tej dziedziny, ks. dr. M. Starowieyskiego i ks. dr. S. Longosza. Owocność tamtej współpracy nie podlega dyskusji (zob.: *Maryja w Tajemnicy Chrystusa*, red. S. C. Napiórkowski, ks. S. Longosz, Niepokalanów 1997).

Spotkanie przedstawicieli różnych dyscyplin teologicznych na łamach jednego tomu znakomicie ułatwia orientację w zróżnicowaniu teologicznego myślenia wewnątrz jednej teologii katolickiej.

By spotkania były pożyteczniejsze, stoją obok siebie liczni teologowie: 15, a właściwie 16 biblistów; każdy coś mówi ze swojej specjalizacji. Dorzucają swoje kamyki do koszyka: Słowo Boże o Królestwie Bożym. Można z tych kamyków prawdopodobnie ułożyć w miarę pełną mozaikę. Obok silnej grupy biblistów staje kolejno 15 teologów uprawiających różne inne dyscypliny teologiczne. Każdy dorzuca swój kamyk. Ostatni wrzuciła pani Aneta Kramiszewska. Powrzucałi i rozeszli się każdy w swoją stronę. Żadnej dyskusji. Żadnego podsumowania. Żadnych wniosków. To nie oskarżenie dla odpowiedzialnych za inicjatywę. To, co udało im się zrobić, zasługuje na olbrzymie uznanie. Czy jednak ta inicjatywa nie oczekuje na ciąg dalszy, na metodologiczno-teologiczny namysł? Pierwszy ważny krok został postawiony. By właściwie owocował, trzeba, po pierwsze, kontynuować analogiczne „prezentowanie obok siebie” stanowisk różnych dziedzin teologicznych oraz mocne przypominanie światła Słowa Bożego, po drugie, zaproponować formy namysłu nad odświeżaniem w taki sposób sytuacją. W tomie pierwszym *Scripturae Lumen* było to praktycznie

niemożliwe. Autorzy pisali nie wiedząc, co napiszą koledzy, także bibliści. Publikacja materiałów stwarza taką możliwość. Dogmatyk, fundamentalista, moralista, patrol, pastoralista, katecheta, historyk sztuki sakralnej, teolog duchowości... niechaj uważnie przeczyta, co napisali bibliści, niechaj wprowadzi swoje tworzenie w *Scripturae Lumen* i niech spróbuje postawić diagnozę na użytek swojej dyscypliny teologicznej.

Nie wykluczone, że piszący tu bibliści mogą skorzystać z uważnej lektury kolegów nie biblistów... Może się przecież zdarzyć, że biblista „inwestuje siebie w Biblię” bez potrzebnego uwrażliwienia na zapotrzebowanie chrześcijańskiej świadomości i egzystencji, że z jego erudycji więcej korzystają leksykony niż ambony... Wyobrażam sobie niezwykle spotkanie (symposium? konferencja? teologiczno-metodologiczna biesiada? warsztaty?) autorów obu działów: SCRIPTURAE oraz LUMEN, którzy po uważnym i życzliwym przeczytaniu wszystkich 31 tekstów spróbują formułować wnioski. Mając na uwadze wyrażony już niepokój w związku ze zbyt dużą izolacją poszczególnych dyscyplin teologicznych, podejmą próbę konstruowania programu leczenia mniej czy bardziej chorej sytuacji. Po każdym kolejnym tomie SCRIPTURAE LUMEN niech nastąpi BIESIADY SCRIPTURAE LUMEN, by stawiać kropkę nad „i”, by nie poprzestawać na prezentowaniu sytuacji i swoistej faktografii, ale pożytkować je dla dojrzewania teologiczno-metodologicznej refleksji.

BIESIADY – starannie zrelacjonowane i opracowane – mogą stanowić trzeci ważny dział w SCRIPTURAE LUMEN. Oczywiście – odnosić się będą do tematu omawianego w poprzednim czy poprzednich tomach. Polska metodologia zdobyła sobie dobrą markę w nauce światowej. Polska metodologia teologii także ma się czym pochwalić. Może jednak być znacznie lepsza. Warto nad tym pracować.

Stanisław C. Napiórkowski OFMConv
Emerytowany profesor ITD KUL

Aleksandra Chyłowska - Tölle, *Literarische Entwürfe und Formen der Wandlung im Werk Gertrud von le Forts*, Frankfurt am Main: Peter Lang 2007, ss. 341.

Książka Aleksandry Chyłowskiej-Tölle jest pod względem profilu badań – przy całej ich oryginalności merytorycznej i formalnej – charakterystyczna dla współczesnej humanistycznej refleksji interdyscyplinarnej. W tym wypadku chodzi o styk tego, co literaturoznawcze, z tym, co teologiczne. Zaraz wyjaśnię tę tezę, ale najpierw mały ekskurs – jako wstęp obiecanego wyjaśnienia.

Od przeszło pięciu lat jestem członkiem watykańskiej Międzynarodowej Komisji Teologicznej (CTI). W latach 2004-2009 uczestniczyłem w pracach nad dokumentem,